

7. *Любовець О.* Рада народних міністрів часів Директорії // Робітничая газета. – 2004. – 13 жовтня. – С. 4.
8. *Нагорна Л. П.* Прем'єр Української Народної Республіки (Ісаак Мазепа) // Українська ідея. Постаті на тлі революції / НАН України. Ін-т національних і політологічних та ін. / Редкол.: І. Ф. Курас, Ю. В. Сиволоб, В. Ф. Солдатенко та ін. – К., 1994. – С. 235-255.
9. *Солдатенко В.* Українська революція. Історичний нарис. – К.: Либідь, 1999. – 975 с.
10. *Махновицька С., Довгаль С.* Соціалістичні стежки Ісаака Мазепи // Україна Молода. – 2004. – 18 серпня. № 153.
11. Витяг з програми Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії // Україна в ХХ столітті (1900 – 2000): Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Г. Слісаренко, В. І. Гусев, В. Ю. Король та ін. – К.: Вища шк., 2000. – С. 18-19.
12. *Мазепа І.* З моїх петербурзьких споминів // “Дніпро”. – Львів, 1938. – С. 17-25.
13. *Лотоцький О.* Сторінки минулого. Ч. 3 / Ред. Р. Смаль-Стоцький. – Варшава: Друкарня Наукового т-ва ім. Шевченка, 1934. – 396 с.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління в Києві (далі -ЦДАВО України). – Ф. 3807. – Оп. 1. – Од. зб. 8. – Арк. 115.
15. Вестник Жизни. – С.-Петербург. – 1906. – № 9.
16. *Феденко П.* Ісаак Мазепа. Борець за волю України. – Лондон: Наше слово, 1954. – 228 с.
17. *Феденко П.* Ісаак Мазепа в житті і політиці // Ісаакові Мазепі на вічну пам'ять. – Мюнхен; Лондон, 1973. – С. 5-63.
18. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп. 1. – Од. зб. 10. – Арк. 118.
19. *Мазепа І.* Україна в огні і бурі революції. – К.: Темпора, 2003. – 608 с.
20. Голос робітника. – Катеринослав. – 1918. – 14 квітня.
21. Наша Справа. – Катеринослав. – 1918. – 1 жовтня.
22. Наша Справа. – Катеринослав. – 1918. – 22 жовтня.
23. *Мазепа І.* Творена держава (боротьба 1919 р.) // Збірник пам'яті С. Петлюри (1879 – 1926). – Варшава, 1930. – С. 16-76.
24. Резолюції 6 конгресу УСДРП // Феденко П. Ісаак Мазепа. Борець за волю України. – Лондон: Наше слово, 1954. – С. 158-162.
25. ЦДАВО України. – Ф. 4453. – Оп. 1. – Од. зб. 15. – Арк. 7.

Гренишен А.

ВЛАДА МОНАРХА – ПОЛІТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН РОСІЇ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХІХ СТОЛІТТЯ

В сучасних умовах розвитку україно-російських відносин досить гостро постає проблема вироблення українського погляду на російську історію. Перша чверть ХІХ століття період закладання основи формування модерної нації та національної політичної системи в Росії. Саме тому дослідження природи та механізмів здійснення влади на сучасному етапі розвитку української науки є досить важливим.. Російська історіографія ХІХ – початку ХХ століття звеличувала монарха Олександра І на противагу Павлу І і багато уваги приділяла життю привілейованого стану. Радянська історіографія вела свої дослідження у тому самому руслі, але звертала значну увагу на протиставлення привілейованих та “пригноблених” прошарків суспільства. сучасна російська історіографія наповнена працями з соціальної, економічної та політичної історії, але світоглядна основа розуміння подій у цих наукових студіях розглядається як побічне явище.

Головною метою цієї статті є висвітлення результатів дослідження суспільно-політичного змісту і сенсу імператорської влади в Росії. Завданнями цієї статті є аналіз суспільно-політичної природи влади російського монарха та його ролі у державному житті.

Проблема розуміння російського суспільно-політичного життя лежить у площині бачення безпосереднього способу його облаштування. Статичний погляд на ці історичні явища нам дасть досить розмиту картину гноблення панівною меншістю (верствою) на чолі з царем, або государем імператором підвладної більшості. Найцікавіше, що складається враження про те, що національний принцип не грає жодної ролі, а на першому плані стоїть соціальна система, яка побудована у такий спосіб щоб панівну верству поневоленого народу залучати до панівної верстви пануючого, підвладну верству – до підвладної верстви. Тобто може здатися, що будуватиметься така собі етнічно однорідна соціальна система, яка втілюється у життя централізованою абсолютистською політичною системою, а остання запозичена у Західній Європі.

Справді західні європейці свої політичні системи будували і у той спосіб, щоб зосередити в руках спадкового монарха політичну владу, але ніколи не допускали свавілля своїх правителів. Свавільні монархи викликали у народів, якими правили стихійний та організований спротив, який називається революція. Французи, наприклад, створили свою Національну Асамблею з Генеральних штатів, які Людовік ХVІ скликав для погодження з ними змін у податковій системі Франції [15, с. 60-66].

Європейські народи запозичували один у одного філософські, політичні господарчі ідеї та системи поглядів, але ніколи не мавпували їх повністю. То стосується ідеї англійської буржуазної революції запозичених французами під час їхньої революції кінця XVIII століття та американцями під час війни за незалежність від Великої Британії, запозичених у французів. Росія починаючи з часів Північної війни і аж до початку XIX ст. копіює зовнішнє убранство Європейського життя. Навіть не намагаючись зазирнути у суть справи [17, с. 588-605].

Сама по собі система відносин навіть у панівній верстві виглядає еклектичною. Вплив на царську владу має той хто спосібний особисто сподобатися цареві. Навіть органи управління формуються виключно за принципом монарших уподобань. Всі ці органи наділені хоч якоюсь владою лише царським наказом. Відповідають за свої дії чиновники також виключно перед государем імператором. З іншого боку імператор не несе жодної юридичної чи політичної відповідальності перед панівною верствою, мова не іде про весь народ, хоч би і російський. Відсутність важелів контролю і впливу суспільства (народу та хоч би частини його верств) на здійснення державної влади при відсутності суспільної потреби в існуванні хоч би такого стриму влади царя можна назвати деспотизмом.

Деспотизм є явище соціального, а не політичного плану і змісту, бо влада як здатність нав'язати іншим свою волю у такий спосіб дійсно перетворюється на явище, яке досягається примусом, а не переконанням. Політика як організація співжиття хоч би частково будується на переконанні людей принаймні у правильності певної поведінки організатора, який пояснює свою поведінку і через то мусить миритися з іншою думкою, тобто допускати опозицію. Ми можемо спостерігати боротьбу російських аристократичних угруповань це явище звичне, але в Росії не допускалося бути опонентом особистої позиції монарха [18]. Таке рабське ставлення представників панівної верстви продиктовано культурою взаємин володаря і підданих, яка склалася в Росії іще за часів монгольського панування.

Традиційно цар мусить бути деспотом. Це психічне налаштування ставило російську еліту у ситуацію, коли добрий цар – слабкий цар, а вони прагнули сили. Російська людність цінувала згуртованість і силу лідерства, бо умови її життя вимагали таких ознак способу організації життя. Ця людність прагнула усім своїм сусідам, а особливо тим кого поневолила, нав'язати свою любов до гуртового способу життя. Цим можна пояснити існування кріпацтва в Росії аж до 1861 р., а також наступ на державність українців, білорусів, поляків, які жили в Російській імперії.

Система виховання наступника російського престолу є тому класичним свідченням. Олександр Павлович виховувався у дусі відданості традиціям та послухові старшим, крім того у його характер закладалася любов до працелюбства і схильність приховувати свої почуття від оточуючих. Молодого царевича виховували сильним і освіченим, а при цьому не показували меж його можливостей, тобто можна сказати, що готували до абсолютної влади, яка передбачає і абсолютну самотність. Мораль протиставлення себе оточенню і сутнісне відокремлення своєї особистості навіть від аристократії. Вся особливість Олександрового становища це можливість бути собою. Тому від його особи залежить політична система його держави [16, с. 2-21].

Окрім того царська дитина, наступник престолу мусить відповідати образу традиційного російського монарха. Він повинен здійснювати владу згідно традицій, а його мучили навчанням цих традицій. Ці звичаї та традиції руйнували його особистість. Його роль була закладена наперед. Нікого не цікаво Олександрові бажання та бачення свого життя і його мрії. Погашені необхідністю відповідати стандартам та увянням інших людей соціальна роль особи Олександра значно впала через те, що він був змушений жити за канонами та правилами які обмежували його як особистість [12, с. 3-9].

Олександр Павлович шукав собі друзів, які б сприймали його таким яким він був. Брак щирості у житті сформував у Великого князя почуття самотності та захисну реакцію у вигляді звички приховувати свої думки та почуття. Двір вимагав від молодого наступника престолу відвертого лицемірства. Тому Олександр не дуже прагнув знати тонкощі придворного життя і цінності аристократії. Він був переконаний, що систему відносин у сфері управління державою необхідно як найшвидше перебудувати. Майбутній Олександр I навіть не хотів розуміти роль привілейованих прошарків російського суспільства у житті Російської держави. З його точки зору ця роль була за великою і погано впорядкованою [21, с. 190-202].

Усвідомлення справжнього значення аристократії у житті держави до молодого монарха прийшло в момент воцаріння. Саме тому політику першої половини свого правління Олександр I будував як гру у реформи, а другу як намагання зберегти форму політичної системи, яку збудував у молодості. Даний спосіб поведінки досить притаманний для російської правлячої еліти. Державотворення і перебудова механізму державної влади ніколи не було і не могло бути остаточною метою проведення політики в Росії. Це пов'язано з холуйською природою поведінки підлеглих, яка не дозволяла монархові розраховувати на творчість у виконанні його завдань, тобто государ не міг сформулювати загальні політичні ідеї та позиції і дати своїм підданим можливість реалізувати їх з позиції розуміння виконавців. Таким чином воля монарха повинна була бути конкретною стосовно кожної окремо взятої життєвої ситуації держави не залежно до ступеня її подібності до інших суспільно-політичних явищ [21, с. 236-250].

Соціальний, господарський і політичний лад держави за російським зразком мав бути нерозривним, бо інакше поступ господарський може призвести до зрушень у соціальному, а той в свою чергу змінити політичний лад. Часті адміністративні реформи не змінювали політичного ладу, але створювали видимість

процесу прогресування системи управління. Побудова промислових підприємств (мануфактур) не призвела до зміни соціального ладу – скасування кріпацтва для забезпечення найманими працівниками промисловості. Навіть реформування армії 1817 р. не змінило господарського обличчя Росії. Сама думка про можливість трансформацій у господарстві викликала спротив російського народу [14, с. 2-21].

Будь-яка зміна господарського ладу означала зміну ладу соціального і політичного, а найменше зростання свободи загрожувало цілісності імперії, що саме по собі було гірше смерті. Боротьба з національними рухами була викликана тими самими міркуваннями. Олександр I успадкував владу у державі де панівний народ принципово відрізнявся від підкорених, що означало потребу жорсткої асиміляції останніх. Потреба збереження імперії також потребувала спосібності проявляти силу по-європейськи, а це вимагало армії європейського зразка і економіки такого ж зразка. Як поєднати азійську суспільну систему з європейською економікою та армією? Наймаючи європейських фахівців на службу, але це робилося і протягом усього XVIII століття і не дало бажаних результатів. Треба запозичити європейську форму організації влади. При чому необхідно якось вирішити проблему господарської неспроможності Росії. Ось цим і займався імператор Олександр I протягом усього свого правління.

Відверта нездатність змінити спосіб господарювання призводила до поставання дилеми: гнатися за Європою “пішки”, або самостійно розвивати своє господарське, соціальне та політичне життя. Краса Європи вабила через прорубане Петром I вікно, а азійський спосіб мислення тримав у Азії не пускав туди куди так хотілося потрапити. Розчарований Олександр зрозумів, що мусить намагатися іти в Європу, і розпочав енергійно впроваджувати ті суспільні “новації”, які побачив у Європі через своє “вікно”. Він бачив систему управління, яка базувалася на фаховому підході до вирішення державних проблем і заходів собі таку. Російський імператор бачив, що Бонапарт успішно усунув законодавчий орган своєї держави і думав, що не створивши його він зможе скопіювати французьку модель організації влади. Можна припустити, що саме ця модель зовні приваблювала Олександра і він бачив її плюси. Тільки от біда російський монарх забув про конституцію, чітку систему законодавства, а головне спосіб господарювання, який створив усю ту систему, яка приваблювала російського царя [16, с. 2-21].

“Государственный совет” саме велике і цінне нововведення Олександра, бо воно продукт його власної творчості, власного прагнення, власної ініціативи. На превеликий жаль виявився по-російськи нежиттєздатним. Чиновники у нього призначені не розуміли царського задуму і дуже не творчо підходили до виконання завдань цього державного органу, а це зробило ту установу дуже подібною до канцелярії. Цар же хотів мати збори радників, які б збирали для нього інформацію про країну і формували законодавчі акти. Радники це робили, але виключно з безпосереднього наказу царя, що не дозволяло зробити цей канцелярський орган на власне дорадчий, а згодом і такий що критикуватиме царську політичну поведінку. Холуйство російської аристократії не дозволило Олександру I провести таку політичну реформу [1, с. 12-26].

Юридичний акт – царський указ зовні мав іншу природу. Він узагальнював царську волю з певного кола питань державного управління. Це була специфічна конструкція, бо її зовнішній вияв фіксувався на папері і поширювався на певний досить широкий загаль виконавців, а від того так оформлена воля монарха могла бути систематизованою. Оскільки всі рішення державного значення повинні були бути прийнятими царем особисто, то участь монарха у безпосередньому державному житті була обов’язковою. При чому він мусив примати рішення з кожного конкретного випадку [3, с. 145, 325-326].

Государ імператор наділяє певних людей, яких сам вибирає, владними повноваженнями для вирішення певного кола питань управління. Ці люди виконуючи свої обов’язки зміцнюють владу свого государя, бо їх повноваження є офіційними. Таким чином монарх фактично створює собі комфортні умови для того, щоб панувати за рахунок праці чиновників і зміцнити свою особисту владу разом з престижем. При цьому престиж і влада государя по суті надані йому народом, який сформував зручні для себе правила співжиття і встановив спосіб їх реалізації на практиці, підтримуючи певний державний лад [12, с. 29-40].

Міністерства, які діяли як форма галузевого управління направлена по суті на виконання безпосередньої волі монарха працювали з половинчатою віддачею від задуманої, бо також потребували людей творчих та ініціативних. Усвідомлення підданими свавільності верховної влади відбивала у них всяке прагнення до самодіяльності та ініціативності. Звичка робила ліберального монарха одразу слабким, а слабкість верховного деспота руйнувала систему соціального підпорядкування, явища рідкісного для Євразії XIX ст. і зовсім дикого для Європи цієї доби, але ще притаманного для Росії. Яскравим прикладом може слугувати спосіб управління російським військом підчас кампанії 1815 р., коли цар особисто повідомляв командувача військами про план кампанії та видає чіткі стратегічні і господарські накази щодо російського війська, яке безпосередньо бере участь у війні [4, с. 163].

Ісламський світ, який є деспотичним за своєю природою, поєднав політичне, соціальне та релігійне життя, а християнський ці сфери людського буття чітко розділив з однією митою – не допустити деспотизму у сферу організації співжиття людей. Росія представляє себе як християнська людність, яка прагне побудувати європейську систему співжиття, але якщо подивитися глибше, то ми бачимо людність, яка прагне зберегти свої традиції і організувати співжиття виключно у свій специфічний спосіб, при цьому нав’язавши його сусідам для того щоб вони приєднались до неї вирішили її господарські проблеми, які виникли через низьку родючість землі та за високий ступінь колективізму суспільства [2, с. 11-15].

Політична і соціальна системи є продукт системи господарської, феодальне господарство створює

феодалну соціальну систему з відповідною політичною системою – монархією, яка спирається у своїй політичній поведінці на аристократію. Поява ринку і ринкових відносин створює умови для централізації держави і посилення влади монарха у противагу аристократії. Так триває до того часу коли новий економічний стан – підприємці (буржуазія) не набуває достатньої економічної ваги для того, щоб заявити про свої політичні права і не почне домагатися парламентаризму і чіткої системи законодавства. Дана схема господарсько-політичних взаємозв'язків працює в Західній Європі.

В Росії працює інша схема: общинний спосіб господарювання з деспотичним способом організації співжиття існують з додержавної доби. Держава переймає на себе деспотичні функції і у спосіб примусу будує певний лад. На чолі такої суспільної системи 12 березня 1801 р. опинився молодий Олександр Павлович Романов. Він одразу зрозумів, що запорука спокійного царювання це є здійснення заходів по зміцненню імперії. Відсутність динамічного апарату та механізму державного управління навіть на 1815 р. змушувало монарха вирішувати поточні питання регіонального управління в чисто деспотичний спосіб. При чому вибір методів вирішення державних справ досить часто залежав від особистих стосунків царя та конкретного вельможі, а ці взаємини будувалися виключно на особистій відданості підданого і особистій приязні, або відразі монарха. До того ж цар регулював взаємини між придворними не лише службового, але й приватного характеру [5, с. 167-171, 219, 331-332].

Ми вже згадували про російську безініціативність у політичному плані, а тепер давайте подивимося на іншу сторону медалі. Росія не має політику му, у класичному значенні цього слова, тому природно потребує добрих організаторів і шукає їх за кордоном так поширюється іноземне наймання на російську службу особливо з Німеччини. Німці на жаль слабо знайомі з особливостями російського суспільно-політичного життя і через це почувуються не комфортно в умовах азійського деспотизму одягненого в європейську канву. Саме через це запитують у росіян не про службу загалом, а про конкретні випадки зі свого службового (професійного) життя. Німець по своїй натурі є діяч, який будує свою працю на власній ініціативі та відповідальності. Російський “політичний” світ цього не сприймає тому німець призвичаюється до його будови, бо поєднує в своїй особі як доброго організатора так і доброго виконавця [6, с. 171-172].

Ще одним яскравим свідченням аполітичності російської системи здійснення влади може слугувати така обставина як поєднання і навіть тісне переплетіння особистих інтересів людей, які здійснюють владні повноваження, з їх державними обов'язками – кажучи простіше відверта і не прихована корупція як основа державного життя. При чому мова не іде про хабарництво як спосіб поліпшення матеріального становища чиновників і одночасно виконання їх обов'язків, а про відверте використання службового становища та близькості з государем імператором для прямого одержання матеріальних вигод. До того ж ініціатива у привнесенні таких відносин належить не державному діячу, а його оточенню, тобто можна зробити висновок про те, що корупція не вважається злочином, бо про її здійснення пишуть у звичайній урядовій кореспонденції [7, с. 218].

Про ступінь централізації влади в Росії свідчить і той факт, що скарги на жорстоке та безгосподарне ставлення поміщиків до кріпаків подаються царським міністрам, а не губернській адміністрації. Крім того пишуться ті скарги у формі протиставлення місцевого дворянства, губернської влади владі царській. Пояснення цього протиставлення виводиться із ототожнення монарха та держави, а також із відповідності інтересів государя та держави – народу, хоч останній і не виступає повністю самостійним суб'єктом відносин. [8, с 332-333]

По суті всі сфери суспільного життя були просякнуті деспотичним способом вирішення їх проблем. Навіть вибори до членів академії мистецтв проходили за чисто соціальним, а не фаховим відбором, тобто до її складу вибиралися наближені до государя імператора люди, а спроба заявити про необхідність обирати до складу цієї установи людей наближених до науки сприймалася як щось подібне до посягань на царський вплив у суспільстві. Вирішення цієї справи демонструє два цікавих явища російської суспільної системи – деспотизм тих хто здійснює владу і холуйство підвладних. При чому висловлення власної навіть фахової думки піддається суспільному осудові. Реакція імператора була дуже чіткою і зрозумілою – покарати винного та попередити не донощика про те, що мусить доносити представникам адміністративної влади, або карати своїх підлеглих бо у цьому полягає його робота як начальника. Підданий чітко виконує наказ свого монарха і доповідає про це в подробицях [9, с. 357-359, 361].

Власне пояснити таку високу роль монарха у системі державного управління можна наступним колом факторів: дубляжем функцій і повноважень центральних державних органів, суперечливістю механізму доведення волі государя до місцевого – губернського рівня. Усунення цих недоліків у здійсненні державної влади шляхом демократичних перетворень, тобто поділу влади, надання громадянських прав та свобод підданим імперії наштовхуються на дилему: збереження абсолютної монархії чи забезпечення суспільно-політичного розвитку держави. Остання дилема завжди вирішується на користь самодержавства. Саме ця обставина зводить нанівець будь-які спроби суспільно-політичних трансформацій в Росії. При цьому російська суспільна думка нарікає на законодавство, головний недолік якого полягає у низькому рівні виконання законів, а не у форму та змісті законодавчих актів. Причина невиконання законів полягає у тому, що більшість із них не є опублікованими, а низький юридичний рівень судових розглядів справ пояснюється також не публічністю суду. Джерелом законодавчих та судових проблем Росії є проблеми господарські та правоохоронні (поліційні) [14, с. 116-125].

Замикання владних функцій на одній особі в першу чергу створювало проблеми у законодавчій сфері політичного життя держави. Розробка законів як законодавча ініціатива належала кільком органам: Сенату, “Государственному сонету”, міністерствам. Різноманітність юридичних актів, які мали подібну юридичну силу, бо підписувалися монархом створювали колізію функцій сенату і совета. По суті політичний зміст будь-якої законотворчої діяльності полягав лише у підписі монарха, а тому виявляється непорозуміння в розподілі повноважень центральних органів державного управління. “Государственный сонет” виглядає найвищою державною інстанцією, яка відділяє попереднє вирішення державних справ від їх розгляду государем імператором, тобто остаточного вирішення. Роль цього органу полягає в розробці документів і матеріалів, які лягають на монарший стіл. За логікою сенат повинен відповідати за виконання рішень царя, які через цей адміністративний орган транслюються на губернський та нижчий адміністративно-територіальний рівень. Зворотній зв'язок з широкими колами підданих мав би здійснюватися в спосіб трансляції народного життя по адміністративно-владній вертикалі, проте на практиці ця трансляція відбувається через сенат без участі проміжних адміністративних органів. Окрім того сенат виконував роль судового органу у вирішенні конкретних конфліктних ситуацій [1, с. 15-18].

Іще однією особливістю здійснення управління Російською державою було те, що прийняття рішень і організація їх виконання покладалася на різного роду радників, які дуже часто поєднували свою політичну діяльність з адміністративними посадами. Вони передавали волю государя його вельможам та інституціям, а тому дуже часто виступали прямим тлумачами царських наказів, порад та побажань. Тому саме від цих людей залежала ступінь правильності виконання царської волі. Водночас радники формували царську позицію стосовно кола питань, які належали їх компетенції, через це складалося враження монаршої залежності від таємних радників [1, с. 11-13].

Використання великого числа радників також було суттєвою перепоною на шляху до трансформацій суспільно-політичної системи Російської держави першої чверті XIX століття. Радники користувалися впливом, а не адміністративною владою, а тому не несли прямої юридичної відповідальності за свої вчинки та рішення, якщо ці вчинки не були прямим злочинами. Відсутність відповідальності за свою діяльність, окрім як особисто перед царем надавала цим людям статусу осіб над законом, але під монархом. Таким чином механізм прийняття рішень з конкретно взятих питань ускладнювався роботою радників, які не тільки пропонували государю конкретне рішення, але й частково брали на себе організацію його втілення у життя. Частковість виконання роботи дає частковість відповідальності за неї, а через це стають зрозумілими одвічні російські запитання: “Хто винен?” і “Що робити?”. Окрім того в російському розумінні свобода означає сваволю, тобто можливість робити те, що заманеться, а воцаріння Олександра Павловича асоціювалося саме з настанням часу російської свободи [3, с. 166-168].

Підкорені народи імперії втягуються у цю деспотичну систему шляхом зросійщення їх елітарних кіл і введення останніх до загальноімперського привілейованого стану. Національно орієнтована творча, або панівна верства завойованого народу знищується, а решта просто залякується, або підкуповується у цьому процесі постать монарха відіграє ключову соціальну роль: піддані служать саме царю (імператору), який уособлює державу. Такий власне азійський варіант функціонування імператорської влади найбільш притаманний для Росії часів Олександра I, а власне національна політика визначалася одним інтересом – збереження і територіальне прирощення Росії. Навіть опозиційна суспільно-політична еліта в силу свого виховання не може відійти від зазначеної моделі національної політики у проектах перебудови політичного ладу Російської держави [20, с. 57-60].

Реально монарх є маріонеткою традиції, але формально має абсолютну владу, яка обмежується лише традицією. Цар вільний робити, що хоче окрім змін суспільного ладу. Він може створювати, або розганяти органи влади, приймати закони щодо господарства, торгівлі, одягу, податків, війська, лише одне йому не можна робити – руйнувати деспотичну систему здійснення влади, бо холоп він завжди холоп, але при цьому він же найлютіший деспот.

Важливо зрозуміти: “Для чого росіянам імперія?”. Їх феодальна за формою економіка неспроможна утримувати регулярне військо для забезпечення загарбав і утримування завойованого, тому вони користуються принципом ослаблення ворога з середини і переконанням частини населення країни, яку завойовують у тому, що союз з Росією є корисним для їх батьківщини. Потім схиляють на свій бік панівну верству цієї країни і справу зроблено. Вирішення проблема культурної єдності народів імперії є життєво важливим для Росії, бо це створює умови для спокійної господарської експлуатації завойованих народів, а це і є найважливішим завданням у житті Російської держави починаючи з часів правління перших Романових [22, с. 37-39].

Світоглядна ж складова російської імперської політики полягає у визначенні походження своєї державності від Золотої орди і намагання відновити цю імперію та втілити задуми її засновників про світове панування. Саме на цій основі виникають концепції “збирання руських та слов'янських земель” і об'єднання їх у одну державу. Утримання імперських володінь, тобто поневолених народів відбувається у два способи: у спосіб культурної інтеграції та розширення імперії і перетворення прикордонних земель на серединні, тобто такі, що з усіх боків оточені імперією до якої належать. Господарство таких утворень інтегрується в імперське і його можна вільно експлуатувати, виправдовуючи таку політику потребами створення умов їх безпечного розвитку. У такий спосіб виникає імперська ідеологія, яку можна виразити як національну і в той

самий час наднаціональну систему поглядів на облаштування співжиття різних народів однієї величезної держави [11, с. 46-48].

Олександр I як і Катерина II захоплювався Францією, але знову таки тільки зовні. В середині він онук німців за походженням мислив суперечливо, бо йому подобався подібний до добре налагодженої машини лад його батька Павла I, а з іншого боку вабив бабусин подібний до французького вишуканий двір. По суті Олександр Павлович прагнув поєднати німецьку налагодженість механізму здійснення влади з французьким аристократичним шиком у організації спів життя. При цьому він не зосереджувався виробленні власної моделі політичної системи, а прагнув відвертих запозичень чужого досвіду. Цар сподівався, що його народу сподобається таке поєднання ладу і творчості і сам народ, хоч би привілейований стан його, підтримає свого царя, але народ лишився до цього байдужим і монарх, не бажаючи накласти головою як його батько, лишив все як було до його царювання у суспільно-політичному житті Російської держави.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архив Государственного совета Т. 3. Царствование императора Александра I (1801 – 1810). – Санктпетербург, 1878.
2. *Васильев С.* История Востока в двух томах. – Т. I. – М., 1999.
3. *Головина В. Н.* Записки графини Варвары Николаевны Головиной (1766 – 1819). – Санктпетербург, 1900.
4. *Граф Н. И. Салтыков* – графу Аракчееву (собственноручно) 13 декабря 1813 г.; маркиз де Траверсе – императору Александру I. Октябрь 1821 г. Романшино // Н. Дубровин. Письма главнейших деятелей в царствование императора Александра I. – Санктпетербург, 1883.
5. Император Александр – графу Барклаю де Толли 10 марта 1815 г. Вена; Князь П. М. Волконский – графу Барклаю де Толли (собственноручно) 8 июня 1815 г. // Н. Дубровин. – Вказана праця.
6. Император Александр – князю Барклаю де Толли 8 декабря 1815 г. – С-Петербург; Император Александр – князю Барклаю де Толли 26 января 1816 г. – С-Петербург; Князь Барклай де Толли – императору Александру 12 февраля 1816 г. – Могилев-Белорусский; Император Александр – князю Барклаю де Толли 13 марта 1816 г. – С-Петербург; Император Александр – князю Барклаю де Толли 12 января 1818 г. – Москва; М. М. Спиранский – императору Александру(собственноручно) 18 января 1822 г. // Там само.
7. Барон Кампенгаузен – графу Аракчееву получено 20 марта 1816г. // Там само.
8. Из письма Степана Миницкого – графу Аракчееву 2 января 1818 г. С-Петербург // Там само.
9. Неизвестный – графу Аракчееву Получено в Петербурге 19 января 1822 г. // Там само – С. 332-333.
10. *Граф М. А. Милорадович* – императору Александру 22 сентября 1822 г.; Император Александр – князю А. Н. Голицыну 20 октября 1822, г. Верона; Князь А. Н. Голицын – императору Александру 10 ноября 1822 г. // Там само.
11. *І. В. Діак.* Україна – Росія (історія та сучасність). – К., 2001 – С. 46-48.
12. Дневная записка А. Я. Протасова. О воспитании великого князя Александра Павловича. – С-Пб., 1880.
13. О коренных законах государства. 1802 г. // М. М. Сперанский. Проекты и записки. – М., 1961.
14. Записка об устройстве судебных и правительственных учреждений в России. Часть третья. О действительном устройстве управления в России. 1803 г. // М. М. Сперанский. Проекты и записки. – М., 1961.
15. История Европы в семи томах. – Т. V. – М., 2000. – С. 60-66.
16. История царствования императора Александра I и Россия в его время в двух томах. – Т. I. – С-Петербург, 1869.
17. *Костомаров М.* История России в жизнеописаниях ее главных деятелей. – М., 2006.
18. *Манфред А. З.* Наполеон Бонапарт. – М.: “Мысль”, 1989.
19. *Пестель П.* “Русская правда” // Освободительное движение в России и общественная мысль XIX века. – М., 1991.
20. *Соловьев С. М.* Император Александр I. – М., 1995.
21. *Чарторьжский А.* Мемуары князя Адама Чарторьжского. В двух томах. – Т. I. – С-Петербург, 1890.
22. *Штепа П.* Московство. – Дрогобич, 2005.

Анотація

Ця стаття присвячена аналізу соціокультурної основи влади російського монарха та механізмів управління російською державою.